SERIA C NUMĂRUL 82

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE

„DIN LUMEA LARGĂ"

DIRECȚ. REDACȚIONALĂ PROF. UNIV. I. SIMIONESCU

CĂRTURARI DIN BANAT

DE

TRANDAFIR LAȚIA

37170

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ" BUCUREȘTI

Prețul Lei 8.—

„CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE"

***= 8 lei numărul; celelalte 5 lei.**

Seria A. „ȘTIINȚA PENTRU TOȚI".

Nr.

1. **Cum era omul primitiv** de I. Simionescu.*
2. **Viața omului primitiv** de I. Simionescu.*
3. **Gazurile Naturale** de I. Simionescu*
4. **Albinele** de T. A. Bădărău.*
8. **Furnicile** de T. A. Bădărău.*
9. **Viața plantelor** de I. Simionescu.*
10–11. **Pasteur** de C. Motaș.
14. **Porumbeii mesageri** de V. Sadoveanu.
15. **Planeta Marte** de Ion Pașa.
16. **Dela Omer la Einstein** de General Sc. Panaitescu.
17. **Cum vedem** de Dr. I. Glăvan.
18. **Razele X** de Al. Cișman.
19. **Omul dela Cucuteni** de I. Simionescu.
20. **Protozoarele** de I. Lepși.
21. **Fulgerul și trăsnetul** de C. G. Bradețeanu.
22. **Nebuloasele gazoase** de M. E. Herovanu.
23. **Bacteriile folositoare** de I. Popu-Câmpeanu.
24. **Scrisori cerești (Meteorite)** de I. Simionescu.
25. **Din istoricul electricității** de Stel. C. Ionescu.
26. **Mercur și Venus** de C. Negoiță.
27. **Reumatism și arterioscleroză** de Dr. M. Căhănescu.
28. **Oameni de inițiativă** de Apostol D. Culea.
29. **Henri Ford** de Ing. N. Ganea.
30. **Musca** de I. Mureșanu.
32. **Cifrele** de G. M. Lăzărescu.
33. **Animale de demult** de I. Simionescu.
34. **Lămurirea potopului** de I. Simionescu.
35. **Din viața oamenilor întreprinzători** de Apostol D. Culea.
36. **Societatea națiunilor** de Artur Gorovei.
37. **Ficatul și boalele lui** de Dr. M. Căhănescu.
38. **Electrochimia și electroliza** de N. N. Botez.

Nr.

39. **Noțiuni de electricitate** de Ing. Casetti.
40. **M. Berthelot** de Căpit. M. Zapan.
41. **Izvoare actuale de energie** de E. Severin.
42. **Goethe ca naturalist** de Prof. I. Simionescu.
43. **Viața'n munți** de I. Simionescu.*
44. **Principii de biologie** de I. Simionescu.
45—46. **Fauna Mării Negre** de Băcescu M. și Căruşu S.*
47. **Vitaminele** de Dr. N. Gavrilescu.*
49. **Petrolul** de I. Simionescu.*
50. **Șobolani și șoareci** de Prof. Radu Vlădescu.*
51. **Viața la Ecuator** de I. Simionescu*
52. **Viața la tropice** de I. Simionescu.*
53. **E. Roux** de Prof. Dr. G. Marinescu.*
54. **Cutremurile** de I. Simionescu.*
55. **Cum birue viața** de Dr. Vasile Zaharescu.*
56. **Plante carnivore** de I. Popu-Câmpeanu.*
57. **Chilimbarul** de A. Rabichon.*
58. **Newton** de O. Onicescu.*
59. **Fluturii de zi** de I. Simionescu.*
60. **Fluturii de noapte** de I. Simionescu*
61. **Glande cu secreție internă** de Prof. Dr. C. Parhon.*
62. **Sarea** de Prof. Dr. C. Parhon.*
63. **Circulația materiei** de Prof. I. Simionescu.*
64. **Paseri de apă** de C. S. Antonescu*
65. **Fiori de primăvară** de I. Simionescu.*
66. **Din viața marilor fiziciani și chimiști** de C. Allaci.*
67. **Descartes** de O. Onicescu.*
68. **Stele noui** de C. Argînteanu.*
69. **Strejăria** de V. Ghețea.*
70. **Invățătura în India** de Th. Simenschy.*
71. **Plante străine din comerț** de I. Popu-Câmpeanu.*
72. **Tutunul, fumatul, și sănătatea** de Dr. N. Gavrilescu.*
73. **Boalele inimei** de Dr. C. Bacaloglu*.

Seria B. „SFATURI PENTRU GOSPODARI".

Nr.

2. **Despre tovărășii** de Preot C. Dron.
3. **Despre scarlatină** de Dr. I. Gheorghiu.
7. **Morcovul și alte legume** de P. Roziade.
8. **Sifilisul** de Dr. E. Gheorghiu.
10. **Votul obștesc** de A. Gorovei.

Nr.

14. **Pelagra** de Prof. V. Babeș.*
15. **Alegerea semințelor** de C. Lacriția nu.
17. **Rătăciri bolșeviste** de Maior I. Mihai.
20. **Răsadnița și plantele din răsad** de V. Sadoveanu.

SERIA C No. 82

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE
DIN LUMEA LARGĂ

CĂRTURARI DIN BANAT

DE

TRANDAFIR LAȚIA

MIȘCAREA DE REDEȘTEPTARE A ROMÂNILOR BĂNĂȚENI

Prin a doua jumătate a secolului XVIII-lea, când în Principate literatura națională a fost copleșită de valul fanariot, în Ardeal, ca o despăgubire a acestei decăderi, începe o mare reacțiune de redeșteptare a sentimentului național, având ca șefi pe protagoniștii școalei Ardelene, ieșiți din școlile dela Blaj. Concomitent cu această mișcare și în alte provincii din Ardeal, tinerii români, dornici de învățătură, au luat drumul străinătății după exemplul celor dela Blaj. Astfel în Banat, pe la sfârșitul secolului XVIII-lea și începutul secolului XIX, se ridică un număr de bărbați de seamă, cari luptă cu îndârjire contra asupritorilor nației lor, mergând până la sacrificarea propriei lor vieți.

Aceste personalități formează figurile reprezentative din Panteonul Banatului, care prin contributul lor multilateral au pregătit Unirea tuturor Românilor. Mulțumită acestor cărturari ai neamului românesc, ia un mare avânt ideia sentimentului național și dovedirea descendenței romane a limbii și originea poporului român.

51.687

Aprigi apărători ai libertății neamului lor, prin ei se mai naște și flacăra pâlpâitoare de însemnătate a neamului românesc printre celelalte națiuni conviețuitoare. Astfel au contribuit prin jertfa muncii lor la înfăptuirea Unirii tuturor Românilor.

PAUL IORGOVICI
(1764—1808)

Primul scriitor bănățean și unul din pionerii redeșteptării conștiinții naționale a Românilor din Banat a fost Paul Iorgovici, a cărui viață sbuciumată formează calvarul pătimirii sale.

S'a născut la 28 Aprilie 1764 în comuna Vărădia (Timiș-Torontal), unde tatăl său Marcu era preot. A învățat acasă cu un dascăl, apoi la școala primară din Vârșeț, unde își însușî limbile germană și sârbă. Studiază la gimnaziul dela Seghedin limba latină, la Pesta filosofia și dreptul, ca să termine facultatea la Viena, unde obține diploma de avocat.

In 1787, ademenit de activitatea lui Gh. Șincai, se duce la Roma, ca să cerceteze arhivele și bibliotecile statului, adunând și copiind o mulțime de documente și inscripțiuni depe monumente cu privire la limba și originea poporului român. Cu aceastăocazie a învățat limba italiană.

A vizitat Franța în 1787 și a fost martor ocular la ghilotinarea lui Ludovic XVI. De aci pleacă la Londra unde stă 11 luni, învățând limba engleză. Se întoarce la Viena, chemat de tatăl său, unde este numit „cancelist" imperial, iar mai târziu „Hofconcepist" la guvern.

In 1797, episcopul Ioanovici de Sacabent, auzind de faima sa, îl chiamă la Vârșeț, numindu-l avocat consistorial. Acum scrie *Observații de limbă românească* și începe să lucreze la un *Glosar* în

patru limbi: latină, română, germană şi ungară. La această dată Iorgovici devenise un poliglot căci vorbea 8 limbi: româna, ungara, sârba, germana, latina, italiana, franceza şi engleza.

Activitatea lui Iorgovici şi sentimentele sale curat româneşti, a dat mult de gândit sârbilor şi ungurilor, mai cu seamă când el a început să scrie cu litere latine gramatica sa. Prin aceasta şi-a căpătat mulţi duşmani cari îl urau de moarte. Acum încep atacurile pe teren filologic şi istoric contra *„agitatorului valah"* cum îi ziceau duşmanii săi, formulate prin acuzaţiuni şi intrigi tendenţioase, uneltite de sârbi, că întrebuinţează *„litere păgâne din Roma"* şi de unguri care îl acuzau că *„va deştepta în Românî conştiinţa naţională şi atunci Românii vor pretinde drepturi naţionale"*, ceiace ar însemna o reacţiune împotriva autorităţii statului. Aceste acuzaţiuni i-au provocat mai întâi destituirea din postul său şi apoi întemniţarea, iar glosarul, cărţile, manuscrisele cât şi preţioasele copii adunate la Roma au fost arse, prin care fapt România a avut o pierdere imensă în dauna literaturii naţionale!

La judecată a fost achitat căci nu i s'a găsit nici o vină, după care se duce la Timişoara ca avocat şi apoi la Vârşeţ ca profesor la gimnaziu.

Acum Iorgovici începe să scrie din nou glosarul său din memorie, lăsându-l însă neterminat căci moare subit la 21 Martie 1808; se bănuieşte că a fost otrăvit.

Opera. — Dintre lucrările lui Iorgovici se cunosc: *Scurtă istorie a Românilor din Dacia,* despre împăraţi, filosofi şi bărbaţi de seamă; *Bucoavnă*, un abecedar tipărit la Cluj în 1749 cu litere cirilice, dar în care se afla Tatăl nostru cu litere latine; *Istoria a Alexandrului celui mare,* traducere şi *viaţa şi pildele lui Esop*, Sibiu 1795. Însă afară de acestea, opera principală din care reiese curajul, munca asiduă şi principiile lui Iorgovici, este lu-

crarea: *Observații de limbă românească*, tipărită în tipografia crăiască a Universității din Buda la 1799.

In primele două părți, Iorgovici se ocupă de *purificarea limbii* și de *neologisme*. El se deosebește de ceilalți protagoniști ai Școalei Ardelene, prin aceia că nu e de acord ca elementele străine să fie eliminate din limba noastră, căci ele vor dispare cu timpul, pe măsură ce poporul va întrebuința cuvintele utile limbii. El e condus de principiul că limba română ar putea lua înfățișarea de limbă cu adevărat cultă, dacă și-ar îmbogăți sfera noțiunilor de exprimare. Pentru care motiv propune făurirea de cuvinte nouă, prin derivare dela rădăcina cuvintelor existente, spre a reda noțiuni cărora le lipsesc termeni corespunzători în limba română. Admite totuși introducerea neologismelor.

Ex.: *battere* din fr. battre, a lovi, bate; *educare*, a crește, a duce de mână către bine; cu particule: ca *per* = per-cepere, pricepere; din lat. manere cu *re=re* mânere; din ponere cu *sub*=sub-punere ș, a.

Afară de acestea nu neglijază să arate că *limba Românilor este de origină latină*, limbă formată prin coloniștii aduși de Traian în Dacia. Prevede, ca și filologii de mai târziu, că limba română deși a suferit influența slavă, însă nu i s'a întunecat caracterul latin.

De această gramatică a lui Iorgovici s'a servit și Eliade Rădulescu pentru redactarea gramaticei sale dela 1828, în a cărei prefață spune.

„Dar fraților Români, mari bărbați au eșit dintre voi dincolo de Carpați, și de acolo au venit și în zidurile noastre dărăpănate și s'au pus să arunce semințele naționalității într'un pământ nelucrat..." Deci:

„Cetiți, tinerilor, pe Paul Iorgovici, Petru Maior, Cichindeal, Șincai și veți învăța într'înșii și limba noastră și ceiace au fost strămoșii noștri și ceiace veți putea fi, de veți urma învățăturile lor!"

DIMITRIE ŢICHINDEAL
(1775-1818)

Dimitrie Ţichindeal, fabulist român şi unul din purtătorii flamurei de redeşteptare naţională, s'a născut în Becicherecul-mic (Timiş) la 1775 dintr'o familie de preoţi, Zaharia şi Ana. Ia cunoştinţe la şcoala sârbească despre cultura germană, face gimnaziul la Timişoara. A funcţionat ca „învăţător naţionalnic" (1794-1802) în Belinţ, Beregsău şi Becicherec. In 1801 studiază teologia la Timişoara, iar în 1805 e numit preot militar în satul său natal, apoi în 1811 catihet şi senior la preparandia din Arad, nou înfiinţată.

Ca preot, Ţichindeal dă sfaturi înţelepte şi pregăteşte educaţia poporului: „Să fim noi rumânii una, să ne iubim ca fraţii, nu e nici grec sau latin, unit sau neunit", iar ca să înfrunte superstiţia poporului spunea: „sfânta preoţie nu stă nici în haine lungi, nici în bărbi lungi".

Ţichindeal se afirmă ca un activ conducător al mişcărilor pentru redeşteptarea naţională şi ridicarea neamului său, căci luptă pentru desrobirea bisericii de sub ierarhia sârbească. Pentru aceste motive el şi C. Diaconovici-Loga sunt acuzaţi că *„stârnesc şi propagă naţionalismul român" (1815).*

Din cauza fabulelor sale apărute, care erau traduceri, adaptări şi localizări din sârbeşte şi în care apărea tendinţa naţionalistă a lui Ţichindeal, sârbii, socotind primejdioasă această lucrare, stărue ca autorul să fie suspendat din postul de catihet dela preparandia din Arad, iar cartea confiscată. Dela această dată Ţichindeal se retrage în comuna sa natală unde a slujit altarului până la moarte.

Pentru activitatea culturală şi literară, Românii îl considerau *„mântuitorul din necazuri şi întemeietorul fericirii româneşti":*

„Neînfricatul" luptător moare într'un spital din Timişoara la 19 Ianuarie 1818.

Opera. — Cu toată persecuţia sârbilor cari nu vedeau cu ochi buni nici activitatea profesorală, nici cea literară, Ţichindeal traduce şi scrie câteva lucrări din sârbeşte cu caracter didactic şi moralizator.

1. *Sfaturile înţelegerii celei sănătoase,* prin bine înţeleptul Dosithei Obradovici întocmite, iară acuma întâia dată întoarse de pre limba sârbească şi întru acest chip în limba dacoromânească aşezate, Buda 1812, o colecţie de învăţături morale, în care Ţichindeal apare ca un îndrumător spre fapte şi iubirea adevărului. — 2. *Adunarea de lucru moraliceşte,* Buda 1808, de folos şi spre veselie, în care autorul dă sfaturi morale şi expune istorioare instructive. — 3. *Epitomul* sau scurte arătări pentru vestmintele ei şi pentru Dumnezeiasca Liturghie, Buda 1808; carte bisericească necesară preoţilor şi diaconilor timpului. — 4. *Arătarea despre starea sholasticeştilor Instituturi ale naţiei româneşti, sârbeşti şi greceşti,* Buda 1813.

Despre învăţătura cărţii, Ţichindeal spune:

> Vezi aşa, Române, frate
> Mâncă şi d'aceste bucate
> De care şi alte noroade s'au săturat
> Şi tare mult s'au luminat.

Dar cea mai însemnată lucrare a lui Ţichindeal este *Filosoficeşte şi politiceşte prin Fabule moralnice învăţături.* Buda 1814. Aceste fabule în proză sunt imitate şi prelucrate, traduse întâi după fabulele lui Esop de sârbul Dositei Obradovici. Este primul volum de fabule apărut în limba română.

In fabulele sale ca şi în celelalte scrieri Ţichindeal întrebuinţează o limbă greoaie şi rudimentară.

neinfluențată de curentul latinist, în schimb însă era destul de curată pentru înțelesul poporului. Autorul era pătruns de sentimente nobile naționale și făcea din aceste fabule, în care morala era foarte mare, discursuri patriotice, răspândind prin exemple ideia deșteptări și civilizațiunii Românilor, cât și înfrățirea lor. De aceia Eliade spune: *Fabulele lui Țichindeal pot fi pentru români, tablele legii aduse în pustie:*

In învățăturile lui Țichindeal se găsesc pasagii interesante ca:

„Mintea! Mărită nație dacoromânească în Banat, în Țara Românească, în Moldova, în Ardeal, în Țara Ungurească; Mintea! când te vei lumina cu învățătura, (și) cu luminatele fapte bune te vei uni, mai aleasă nație nu va fi pre pământ înaintea ta!"

In expunerea caracterelor din fabulele sale, Țichindeal dă îndrumări ca un părinte, vorbește blând, adresându-se inimii și minții, mergând însă uneori până la satiră, prin care mustră pe cei neînțelegători.

Pentru aceste motive fabulele sale au fost mult răspândite în popor.

MIHAIL ROȘIU-MARTINOVICI
(1750-1822)

Mihail Roșiu, zis și Martinovici, apostolul național al Românilor bănățeni, unul din ce mai mari dascăli ai timpului, s'a născut la 4 Ianuarie 1750 în comuna Jadani, din părinți țărani, Martin și Stanca, iobagi la curtea episcopului din Timișoara. Sârbii l'au numit Martinovici, fiind inteligent și ca să se creadă că e de origina lor. A învățat în școala românească din Mehala, după care atrăgând atenția episcopului, a fost dat la școala sârbească din Timișoara, unde a învățat limba germană, ita-

liană, greacă şi latină, După terminarea studiilor, episcopul îl numeşte paracliser şi cântăreţ la biserica Sf. Gheorghe din Timişoara. In acest timp el ţinea prelegeri de pedagogie şi teologie fiindcă după afirmaţiile preotului Chiril Petrovici (1798-1866) „era cel mai mare pedagog şi teolog al timpului său"; era „tâlcuitorul teologiei şi al cursurilor normale din Timişoara". El a fost dascălul lui Ţichindeal, Lăzărescu şi al altor preoţi şi învăţători.

In Timişoara era cunoscut în cercurile de seamă ca o „autoritate ştiinţifică" căci „nu ar fi fost o întrebare pe lume la care nu ar fi ştiut el răspunde". Insuşi episcopii sârbi „nimica nu făceau până ce nu întreba pe românul nostru".

În 1810 i s'a oferit scaunul de episcop, însă Roşiu nu a primit. Noul episcop Moga, a venit la Jadani şi l-a rugat să primească postul cel puţin de arhimandrit, dar l-a refuzat şi pe acesta, rămânând preot modest în comuna sa natală dela 1794, până la moarte în 18 Septembrie 1822.

Personalitatea lui Milail Roşiu, apare în toată măreţia prin activltatea sa variată: socială, politică şi literară.

Din activitatea literară este de remarcat: Traducerea teologiei din limba slavă, a Normalului din cea sârbă în 1776, şi publică aceste două cărţi cu conţinut religios, moral, în 1784 cu cheltuiala preotului C. Suboniu. Scrie *Fabulele lui Esop,* însă din cauză că Roşiu era iobag nu cutează să le tipărească, ci le încredinţează lui Ţichindeal care era nobil. *Visteria sufletească* sunt învăţături morale, pe care le scrie în 3 volume dela 1805—1806 şi s'au păstrat în manuscris. — Unele din lucrările lui Roşiu date spre tipărire au fost cenzurate, iar baronul Fapresti, stăpânul pământului, i-a interzis a mai scrie cărţi, în schimb acesta i-a dăruit biblioteca sa bogată. Totuş Roşiu continuă să scrie. O

lucrare a sa, *Florariul*, pentru folosul tuturor iubiților de învățătură a fost publicat în 1831 de Paul Lăzărescu din Lipova.

Din cauză că sârbii i-au zădărnicit activitatea literară, Roșiu activează pe teren social și politic în legătură cu Iorgovici, Țichindeal, Șincai, Maior, Moise Nicoară ș. a.

Roșiu și Nicoară s'au întâlnit la Arad, unde un mare număr de preoți și învățători au primit scrisori dela ei, cu scopul de a le împărți Românilor pentru ca să se unească și să scape de jugul Sârbilor, având intenția să adreseze o plângere și împăratului Francisc.

In concluzie Roșiu a activat în toate direcțiile pentru afirmarea ca națiie a Românilor bănățeni. Atât depe catedra școlară cât și depe treptele altarului a îndrumat poporul pe calea naționalismului.

CONSTANTIN DIACONOVICI-LOGA
(1770—1850)

Renumitul dascăl bănățean, unul dintre primii pionieri ai culturii naționale bănățene, s'a născut la 1 Noemvrie 1770 în Caransebeș. Face studiile gimnaziale la Lugoj, iar cele de drept la facultatea din Pesta. Fiind încă student luptă pentru revendicarea dreptului limbii române în biserica gr.-or. din capitala Ungariei, ceiace reușește și readuce la conștiința națională pe *țânțarii*—cum erau numiți românii grecizați—din Budapesta. Aici Diaconovici a fost primul învățător și cantor român. Dela 1812—1831 a funcționat ca profesor la preparandia din Arad, unde activă împreună cu Tichindeal, Iosif Iorgovici și Ion Mihuțiu. La școala dela Arad, Diaconovici preda: 1. *Gramatica română* și sârbă, căci învăța

şi unii din sârbii din Banat; 2. *Stilul* pentru întocmirea scrisului cum se află în Epistolarul său şi 3. *Cântarea bisericească* cu tipicul.

Ca profesor la această preparandie, Diaconovici a luptat dârz pentru interesele vitale ale Românilor; a activat şi a perseverat pentru desrobirea bisericii româneşti gr.-or. de sub ierarhia sârbească, de aceia a fost acuzat de mitropolitul Stratimirovici din Carloviţ că *„excită naţionalismul valah"*.

Această misiune a continuat-o Diaconovici şi dela 1831 când a fost numit director al şcoalelor naţionale din regimentul româno-banatic, timp de 19 ani. De acum Diaconovici începe o nouă activitate culturală, căci, ca director, propune un plan pentru înfiinţarea şcoalelor preparande pentru luminarea învăţătorilor militari şi care a fost aprobat de Francisc I. Desfăşoară o activitate intensă, deoarece declară: „întru aceasta şcoală preparandă din miliţie, numai eu singur le propun Românilor şi Sârbilor în amândouă limbile; aceasta fac din dorul carele am către luminarea neamului pentru bunăstarea patriei". Infiinţează în timpul vacanţei un curs suplimentar, numit „Norma" cu o durată de 6 săptămâni, în care timp pregătea învăţătorii să fie buni conducători şi redeşteptători ai neamului său.

Pe lângă această activitate neobositul apostol căuta să răspândească cultura poporului şi prin cărţi, dovedind că este un cărturar şi scriitor de talent, superior lui Ţichindeal prin stilul său limpede şi mai literar.

A scris: 1. *Ortografia sau dreapta scriere*, Buda 1918; 2. *Gramatica românească* pentru îndreptarea tinerilor, Buda 1822; 3. *Chemarea* la tipărirea cărţilor româneşti şi versuri pentru îndreptarea tinerilor, Buda 1821; precum şi scrieri religioase: 4. *Octoih şi Ţipicon* cu catavasier, Buda 1826; 5. *Vieaţa Domnului nostru Iisus Cristos*, Mântui-

torul lumii cu 12 ilustrațiuni, Buda 1831; 6. *Tâlcuirea evangheliilor* în duminicile învierii și ale sărbătorilor, Buda 1835; 7. *Epistolariu românesc*, Buda 1841; 8. *Istoria bibliei* a Vechiului și Noului Testament, cu învățături ale moralității creștinești.

Afară de aceste lucrări tipărite au mai rămas multe în manuscris, dintre care valoarea cea mai însemnată o are *Istoria Românilor* dela zidirea Romei până la înjugarea Țarigradului de Turci sau până la anul 1453, în 160 de pagini.

Gramatica lui Diaconovici este însemnată pentrucă încearcă să stabilească termenii gramaticali, însă ajunge pe acest drum la cuvinte prea bizare. De exemplu vocalele, după pronunțare, le numește: „sunătoare", „năsoase", iar consonantele „nesunătoare", „gâtoase", „dințoase", „buzoase" ș.a. Propune ca și Iorgovici formarea de cuvinte nouă, prin derivare dela cele latine.

După o activitate rodnică, Diaconovici moare la 12 Noembrie 1850 ca director al școalelor grănicerești. Românii bănățeni ca omagiu memoriei sale și recunoștință dascălului lor, îi ridicară în 1895 un frumos monument la mormântul său din Caransebeș.

Valoarea imensă a cărturarului Constantin Diaconovici-Loga este incontestabilă pentru timpurile acelea de afirmare națională.

DAMASCHIN BOJINCA
(1802—1869)

Damaschin Bojincă este una din figurile reprezentative ale Banatului care a trecut Carpații, în vechiul regat, pentru a da prisosul cunoștințelor sale în domeniul literar și juridic. S'a născut la Gârliște (Caraș) în anul 1803 dintr'o familie de Bufani (țărani). Părinții observară că feciorul lor are incli-

naţie spre învăţătură; de aceia după ce Damaschin termină cursul primar din Oraviţa, a fost trimis la gimnaziul „regal“ din Timişoara, după care a urmat facultatea de filosofie din Seghedin, dreptul la Academia dela Oradea-Mare şi în cele din urmă studiază la Budapesta, unde se ocupă cu instruirea fiilor lui Ştefan Vay, pretorul Caraşovei. In anul 1824, în etate de 24 de ani, obţine laurii unui titlu academic.

Aici, indignat de scrierea lui Sava Tököly-Tuculie, mare critic al Românilor, tipărită la Halle în 1823, în care acesta ne contesta origina latină şi continuitatea Romanilor în Dacia, Bojinca îi răspunde în lucrarea sa: *„Animadversio in dissertationem Hallensem* sub titulo: „er weiss dass die Walachen nicht Römischer Abkunft sind“, tipărită la Pesta în 1827 în limba latină, ca s'o cetească toţi învăţaţii lumii şi să se convingă de argumentele absurde ale pseudo-învăţatului din Halle, iar altă ediţie în 1828 în limba română: *Răspundere desgurzătoare la cârtirea cea din Halle* în anul 1823, ca să cunoască şi Românii originea lor Romană şi „ca nu cumva să se ameţească de a crede înşelăciunile cârtitorilor şi defăimătorilor de neam“.

Ca jurist şi distins avocat în Pesta, a colaborat la Calendarul românesc cu litere latine împreună cu învăţătorul Ştefan Neagoe şi cu Moise Nicoară (1828). Tot în acest an scrie împreună cu Neagoe: Directorium bonae educationis—Diregătorul bunei creşteri, spre îndreptarea multor părinţi şi bun folosul tinerimei Române“, în care Bojinca a adunat basme, legende, întâmplări diferite, dându-le caracter didactic. Prin această lucrare Bojinca apare ca un erudit, deoarece pentru înţelepciunea sa rară este apreciat de colegiul profesoral al preparandiei din Arad, care i-a întrebuinţat lucrarea ca un manual didactic pentru educarea tineretului şcolar. A mai colaborat la revista literară a lui Zaharia Karkalechi, cu scrieri şi traduceri literare.

In Pesta i s'au oferit funcţii înalte, dar intenţia sa era să poată ajunge la administraţia fondurilor pentru şcolile româneşti din Ungaria şi Banat, căci Bojinca ştia că flacăra conştiinţei naţionale nu se poate forma decât prin cultură, iar cultura nu se poate forma decât prin învăţământ predat în şcoale. De aceia el înfiinţează un curs de teologie la Vârşeţ, fiindcă Sârbii spuneau că Românii nu sunt pregătiţi pentru a ocupa demnităţi în biserică. Ştefan Stratimirovici, mitropolitul din Carloviţ, observând atitudinea lui Bojinca îi zice: „Eu văd care este scopul; eu însă îţi spun ţie, că niciodată nu vom suferi să intre în clerul nostru monastic Vlahi trecuţi prin atâtea ştiinţe, prin câte ai trecut tu". Pe lângă aceasta, mai având divergenţe cu profesorii sârbi, Bojinca îşi văzu planurile sale. promovarea culturii în Banat. spulberate, pentru care motiv părăsi această carieră.

Dela 1832—1833, Bojinca publică 2 volume din „Anticile Românilor". In cursul anului 1833, decepţionat că în regiunea sa natală nu poate lucra de intrigile străinilor, Bojinca apucă drumul pribegiei. Trece în Moldova şi se stabileşte la Iaşi ca jurisconsult, unde a fost unul din principalii colaboratori, împreună cu Flechtenmacher şi Anania, la redactarea Codului civil Calimach, în multe izvorîtor cu principii din codul austriac dela 1811, lucrat din îndemnul marelui logofăt Mihail Sturdza.

In 1834 este boierit cu titlul de „paharnic" şi numit rectorul Seminarului teologic Veniamin Costache dela Socola de lângă Iaşi, post pe care îl deţine până în 1841.

In 1843 complectându-se catedrele la Academia Mihăileană, se înfiinţează şcoala de drept, la care Bojinca e numit profesor, funcţionând în acest post până în 1847 când Ruşii silesc pe Domn să desfiinţeze Academia Mihăileană. Ca profesor de

drept Bojinca face un curs de drept roman şi un cod civil moldovenesc. Iar pentru multele sale cunoştinţe juridice e primit ca jurisconsult la departamentul Dreptăţii din Iaşi, în urma cărei funcţii Mihail Sturdza îl ridică la rangul de „Ban".

Dela 1860—1861, în guvernul lui Alexandru Cuza, a funcţionat ca ministru de Justiţie, ultimul post însemnat din vieaţa sa. Dela această dată steaua lui Bojinca începe să apună, nu numai în vieaţa socială-politică, ci şi în sufletul său. De acum el se retrage desilusionat din vieaţa publică şi se ocupă cu economia câmpului şi prăsirea de vite. Din cauza unei boli contractate în timpul vieţii sale sbuciumate de apărător al dreptăţii, Damaschin Bojinca moare la 17 August 1869.

Cu acest bărbat s'a stins depe firmamentul istorico-literar, unul din profesorii ardeleni cari au trecut versantele Carpaţilor şi au venit să activeze cu traţii lor de aici.

IULIAN GROZESCU
(1839 1872)

Poetul uitat al Banatului Iulian Grozescu, copil de preot al lui „Popa Nică", s'a năccut la 20 Iunie 1830 în Comloşul Bănăţean. A făcut studiile gimnaziale la Timişoara, Arad, şi Oradea-Mare, iar cele de drept la Universitatea din Pesta. Fire sensibilă şi impresionabilă, Iulian Grozescu, cu toată suferinţa unei boale care il submina din frageda tinereţe, începe să scrie pe la 20 de ani în „Almanahul beletristic al junimii gimnaziale" din Arad (1859). La Pesta traduce nişte balade româneşti în limba maghiară, în care evidenţiază sentimentul naţional de care era cuprins, voind prin aceasta să arate duşmanilor noştri lirismul poeziilor poporane româneşti. In 1862 colaborează la ziarul Albina, în care îşi face debutul prin publicarea unor poezii,

mult apreciate de cercurile literare din Pesta. La Familia din 1865 se prezintă cu poezii, nuvele, critice, recenzii ş.a. In 1867 îl vedem în România, colaborator la ziarele Poşta română şi Telegraful din Bucureşti. Fiind chemat la Budapesta, tot suferind, se înapoiază, şi aici i se încredinţează postul de redactor responsabil al ziarului Albina. In primăvara anului 1872 redactează ziarul umoristic *„Pricoliciul"*, însă nu poate să-l conducă mult timp, căci minat de boala sa incurabilă, Iulian Grozescu, în 1872 moare la 21 Mai st. v./2 Iunie st. n.

A fost mult regretat tânărul poet bănăţean, decedat în vârstă de 33 de ani, care nu a putut să-şi manifeste adevărata sa valoare literară şi nici el ca om să se bucure de vieaţa hărăzită de părinţii săi, dar curmată de ingratitudinea naturii

Din activitatea fecundă a lui Iulian Grozescu reiese valoarea sa multilaterală, ca naţionalist, nuvelist, poet, umorist, ziarist şi critic.

Personalitatea literară apare în ziaristică ca un poet precoce, care a cultivat genul liric. Poeziile sale, din care unele umoristice au fost editate într'un volum la Arad în 1873 şi din prefaţa căreia reiese că: *„în România de dincoace, ce stă sub coroana Ungariei, astăzi este (Iulian Grozescu) ca poet cel mai genial, este unul dintre cei foarte puţini aleşi"*.

Ca *nuvelist* Iulian Grozescu s'a remarcat prin importanta sa nuvelă istorică *„Căderea Timişanei"*, tradusă şi în limba germană şi publicată într'un ziar din Viena.

Naţionalismul înflăcărat al lui Iulian Grozescu se evidenţiază şi în dedicaţia adresată lui Vicenţiu Babeş în ultima strofă:

Căci acei ce pentru ţară
Şi naţiune se jertfesc,
Chiar şi după moartea iară
In eterni (ei) vieţuiesc.

Mai departe ajunge până la naționalismul luminat și intransigent:

Traiu ferice, viață dulce
Ce-s acelea, noi nu știm
Căci de ani multe sute
In năcazuri tot trăim

Decât viață dureroasă
Fiind sclavi necontenit
Voim moarte glorioasă
Căci destul am suferit!

A fost cântărețul pătimirii noastre într'o formă mai populară decât Octavian Goga și preconizatorul României Mari.

Dacă nu știți încă, să știți că acest popor
Știe cum că are un „splendid viitor!
Căci Românul speră viața-i spre vecie
Numai într'o mare, *Mare Românie!*

In ziarul Concordia, publică poezia *Lăutarul*, o legendă versificată, care îl consacră ca poet:

Dimineața 'n cântători
In revărsatul zorilor,
Intre dealuri pe o cărare
Cine fuge 'n fuga mare?
O nevastă duce'n brață
Copilaș frumos la față.
Ea pe deal când se urca
Nu mai sta ci tot cânta.

In inspirația sa Iulian Grozescu a profețit Unirea:

Veni-va timpu'odată
Când cei dela Carpați
Cu cei dela marea lată
Vor da mâna ca frați!

Sărmană Bucovină
La Dunăre-o privi
Toți cei de-o trupină
In cuget s'or uni!

Ca *umorist* a scris parodii între cari *„Țuica românâ“* pe tema „Mult e dulce și frumoasă limba ce-o vorbim“ a lui G. Sion:

Mult e dulce și gustoasă
Țuica ce-o bem
Altă țuică drăgostoasă
Ca ea nu avem.
Saltă inima'n plăcere
Dacă o privim
Și pe buze-aduce miere
Când o înghițim.
Românul o iubește
Ca sufletul său.
Beți deci țuică voinicește
Pentru Dumnezeu!

Ca *poet* a fost cunoscut de toți Bănățenii, căci „bunicile noastre cântau cu atâta jale versurile poetului bănățean“:

Păsărele tinerele
Cântă, saltă, ciripesc;
Eu de jale și durere
Plâng, oftez, mă tânguesc.
Păsărică tinerică
Și tu dragă ai ofta
De-ai fi tristă, părăsită
Cum e-acum inima mea!

Dacă poeziile lui Iulian Grozescu au scăderi și greșeli, în schimb prin subiectul ales, poetul a fost propovăduitorul și deșteptătorul sentimentului național, prin slova așternută pe hârtie și răspândită la toți Românii pe timpurile acelea de restriște sub dominație străină.

ION POPOVICI-BĂNĂȚEANUL
(1869—1893)

Scriitorul, poet și nuvelist, Ion Popovici-Bănățeanul, s'a născut la Lugoj în anul 1869, dintr'o familie de meseriași. A urmat liceul în orașul natal, iar studiile de teologie și pedagogie le-a urmat în Caransebeș, pe care nu le termină, plecând la București în 1892 nu se știe pentru ce motive. Aici, mai întâi e angajat ca funcționar într'o cancelarie. In acest timp se prezintă lui Titu Maiorescu cu câteva nuvele din viața meseriașilor și poezii.

In cenaclul literar al „Convorbirilor literare", Popovici citeşte ceva din nuvelele sale şi câteva poezii, fiind admirat pentru forma şi stilul său original. De acum este încurajat de Titu Maiorescu, care începe să-i publice în Convorbiri literare, nuvelele şi poeziile sale.

Fiind suferind de o boală de piept, se întoarce în oraşul său natal, însă cruda boală e nemilostivă cu tânărul poet şi prozator, căci la 29 August 1893, Ion Popovici Bănăţeanul, moare în floarea vârstei, având numai 24 de ani.

La această etate, talentul lui Popovici era în formaţie şi promitea a fi printre cei dintâi scriitori ai noştri, dacă Providenţa i-ar fi hărăzit o vieaţă mai lungă. — Poeziile sale, în care imită prea puternic pe Eminescu şi Vlahuţă sunt slabe faţă de ale acestora, însă a reuşit mai bine în proză. Ca un fin observator al vieţii sbuciumate a meseriaşilor ardeleni şi bănăţeni, cu spiritul său adânc pătrunzător, redă caracterele sfioase ale acestei bresle în pagini de-o mare valoare literară. Insă ce este caracteristic la Ion Popovici-Bănăţeanul, că el deşi născut şi crescut într'o provincie a României ca un grai separat, nu şi-a însuşit în calitatea sa de scriitor, nimic din dialectul regiunei sale.

A publicat în Convorbiri literare, nuvelele: *In lume*, *După un an de jale* şi o schiţă. Iar după moartea scriitorului nuvelele au fost adunate şi publicate într'un volum: *„Din vieaţa meseriaşilor"*.

Atât nuvelele cât şi poeziile sale sunt „pline toate de o adâncă şi sinceră melancolie, de o deosebită originalitate de fond şi perfecţie de formă".

Ion Popovici-Bănăţeanul, Victor Vlad Delamarina şi Cassian R. Munteanu sunt figurile reprezentative ale literaturii bănăţene.

In Popovici, desiluzionat ca şi Eminescu, de vieaţa aceasta ingrată, e cuprins de sentimente melancolice, care predomină în poeziile sale.

Cu pasul

Cu pasul unui biet pribeag
Convoiul jalnic pleacă
Şi'n urmă nu e nimenea
La groapă să-l petreacă

Încet alăturea m'am dus
Durerea să mă frângă
Căci de-oi muri, şi 'n urma mea
Nu-i cine să mă plângă.

Asemenea jalnică şi impresionantă este poezia *Mamei*, în care poetul se adresează mamei sale pentru alinarea suferinţelor din trudita sa vieaţă şi ca un vizionar îşi vede tristul său sfârşit, încât termină :

Şi împins de mâna sorţii pe-a vieţii neagră cale
Cine ştie d'oi ajunge să mă'nchin ţărânii tale
Şi mormântul să-ţi sărut !

VICTOR VLAD DELAMARINA
(1870—1896)

Renumitul poet dialectal Victor Vlad Delamarina s'a născut la 31 August 1870 în Sat-mic, lângă Lugoj din părinţi pretori: Ion şi Sofia Vlad. Mama sa era însăşi autoarea câtorva poezii, piese de teatru şi bucăţi muzicale, înclinare artistică pe care a transmis-o şi fiului Victor. A învăţat şcoala primară în sat şi gimnaziul la Lugoj, dar pe care nu-l termină, fiind eliminat, împreună cu Ion Popovici-Bănăţeanul, fiindcă a purtat panglici cu tricolorul românesc şi au adus cărţi româneşti la şcoală. Familia sa l'a dat să-şi termine cursul la liceul Sf. Sava din Bucureşti, iar anul următor la şcoala militară din Craiova, şi în urmă la Iaşi unde a stat 3 ani. Aici

profesorul de pictură i-a lăudat talentul în această direcție. De aici trece la școala militară din București și după ce face o călătorie pe mare e promovat sublocotenent de marină. Face călătorii cu crucișetorul Elisabeta pe Marea Neagră, la Odessa, Crimeia, trece prin Bosfor în Grecia, Marea Mediterană și Adriatica, vizitând Tarentul și Veneția. Pe tot parcursul a luat schițe în acquarel cu descrierea orașelor, voind să ceară Regelui Carol I, o bursă pentru a studia pictura. Nu a putut însă să-și vadă visul împlinit, căci o boală care se încuibase în pieptul său, l'a ros continuu. S'a tratat în străinătate, dar fără efect. Se întoarce la moșia familiei lor dela Pietroasa, aproape de Satul-mic; pe când admira pajiștea verde, moare în brațele mamei sale la 3/15 Mai 1897, rămânând cu privirea asupra fruinoaselor holde bănățene.

Victor Vlad Delamarina în scurta sa viață de 25 de ani s'a ocupat și cu literatura. A publicat impresiile depe mare în „Dreptatea" din Timișoara și „Familia" dela Oradea Mare. A contribuit la mișcarea literară bănățeană, prin aceia că a scris poezii, remarcabile prin caracterul ce-l au, fiind primele noastre *poezii dialectale.*

Pentru poeziile sale scrise în subdialectul bănățean a fost apreciat și de Titu Maiorescu (Critice vol. III). Poezia„ *Țucă-l moșu*" este impresionantă, căci poetul desvăluie însuși caracterul său milos, ajutând pe un moș care cerea adesea pomană dela părinții săi și pe care mai târziu l'au găsit înghețat la poarta lor.

Valeriu Branițe în 1902 a adunat toate poeziile acestui poet într'un volum: *Poezii Bănățenești.*

Din aceste poezii, scrise în graiul provincial, reiese limba *„dulșie"* a bănățeanului în care se întrezărea instinctul poetic al tânărului Victor Vlad, care nu a putut să-și afirme adevăratul său talent,

fiind secerat aşa de timpuriu de o boală care nu iartă pe nimeni în a căror piept şi-a făcut lăcaş.

Una dintre poeziile sale cele mai vestîte este:

Hăl mai tare om din lume

Trâmbiţ, dobe, larme, chihot,
Fluier, strâgăt. râs şi ropot.-.
Şie să fie? — Şie să fie?
Iacă 'n târg „minajărie"!
O „comegie" d'a cu fiară
Şi 'mprejur lumie şî ţară.

In căletcă o măimucă
Baş ca omu mâncă nucă
Alta blăstămată, şoadă
Să ţânca numa în coadă,
S'alcele mâncale-ar focu
Nu'ş găsau o clipă locu.

Lupi, urşi, mâţe, oi cornuce,
Fel dă fel dă joavini sluce,
Chiţorani, arişi şî vulturi
Dă prân lumie, dân ţînuturi
D'elea gâbe, d'elea rele
Feri-mă, Doamne dă iele:

Mulce-am vâz't, pă bani viedz bine
Cum nu vege ori şî şine
D'apăi l'am văzut anume
„P'ăl mai tare om dân lume"
Care să juca cu leii
Şî-i băcea dă-i lua toţi zmeii:

Cui l'o doborî 'n ţărână
(Z) îşia că-i plăceşce 'n mână,
O hârcie d'a d'o sută
Fără dă nişi o dispută
Dar cum mi ce puni cu neamţu,
Care'n ghinţ îţ rupe lanţu?

Să loviau fişiorii 'n coace:
„Şine-i? Unge-'i? Care poace?"
Când d'odată, — iacă-amaru:
Săndu Blegia, — tăbăcaru
Să sufulcă şi tuşeşce
Lângă „comegianţ" să-opreşce.

Să râgea neamţu dă Sandu
Dară Sandu, fişiorandu,
Mi-l cuprinsă dă subsuoară
Sî nu să lăsa cu „doară"!
Strânjie-l! Suşi e-l! Zâ-i pă nume!
Alui mai tare din lume!

Gâfăia neamţu, — a silă
Dar lui Blegia nu-i fu milă.
Hopa-ţupa, ţupa-hopa!
Ş'o găsât nemţoiu popa!
Ţâne-l, lasă-l! Ia-l dă mână!
Zdup-cu neamţu în ţărână!

Bravo! — Sandu — să trăiască!
Dar când fu să îi plăcească
Işie neamţu: Abăr frace...
Nu să pringe că-i pă space!"
Vrea: Că-i pungă şi că-i ceacă
Suta zăuitată s'o facă!

„Nu ce jioşi cu mine dragă
„Asta viedz în cap o bagă
„N'asccult vorbe io, — şî glume
„Când mi-s io mai tare 'n lume
„Ş'adă suta!" — (z) işie Blegia
„Că dă nu — 'ţ fac prau comegia!!!"

VASILE MANIU
(1824—1901)

Una din figurile proeminente de eruditi bănăţeni şi membri ai Academiei Române este şi aceia a lui Vasile Maniu. Ilustru cărturar român s'a născut la 18 Decemvrie 1824 la Lugoj dintr'o familie înobilată pe timpul Mariei Tereza. Tradiţia lor

era că au venit din Oltenia pe timpul lui Mihnea Turcitul. Cursul primar l'a făcut la Lugoj, școala normală la Caransebeș, liceul la Arad și Timișoara, ca după aceia să termine facultatea de drept și filosofie la Pesta.

Intorcându-se în Banat, e numit subprefect la Orăștie, post pe care îl deține până la 1847, când trece în România în vederea mișcării revoluționare dela 1848. După nereușita acestei mișcări, Vasile Maniu, Ion Maiorescu, Papiu Ilarian ș. a. sunt siliți să părăsească România. In 1852 Vasile Maniu se căsătorește cu Olga, baroneasă de Lovich, nepoata lui Ludovich Kossuth și are doi copii: Grigore și Vasile Maniu. La rândul său Grigore are cinci copii: Rodica, Horia, Dumitru, Maria și Adrian Maniu, cunoscutul scriitor și ziarist de astăzi.

Vasile Maniu după ce a ocupat diferite funcții importante în Ardeal, vine din nou în București (1858), și se așează aici cu familia, ocupându-se cu avocatura. Dela 1870—1888 este ales deputat în guvernul lui I. C Brătianu, cu care se împrietenise. Colaborează la Columna lui Traian, Buciumul, Trompeta și Românul, în care articole tratează despre situația Românilor din Ardeal și Banat. Pentru activitatea sa socială, politică și literară este ales membru al Academiei Române.

Vasile Maniu a murit în anul 1901.

Din activitatea literară a lui Vasile Maniu sunt de remarcat lucrările: *Amalia* sau victima amorului, dramă jucată la Teatrul Național, București 1849.

Numeroase lucrări istorice și filologice.

1. *Care sunt literile romane?* Timișoara 1856. răspuns la broșura protopresbiterului Meletin Dregici.

2. *Disertațiune Istorico-critică și literară*, tratând despre origina Românilor în Dacia Traiană, Timișoara 1857.

3. *Unitatea latină sau cauza română în procesul naţionalităţilor* din punctul de vedere istoric, juridic şi politic, Bucureşti 1867.

4. *Misiunea Occiden'ului latin în Orientul* Europei (în franţuzeşte), Paris 1769.

5. *Monumentul dela Călugăreni*, dramă într'un act, Bucureşti 1871.

6. *Românii în literatura străină*, studii istorico-critice şi etnologice, Bucureşti 1883

Vasile Maniu deşi a trăit mai mult de jumătate din vieaţa sa departe de provincia natală, totuşi nu a uitat pe compatrioţii săi, căci în lucrările sale s'a ocupat şi a tratat şi despre trecutul Românilor bănăţeni.

ATANASIE MARIAN MARIENESCU
(1830—1914)

Cunoscutul cărturar român Atanasie Marian Marienescu, cercetătorul specificului etnic al literaturii populare româneşti şi popularizatorul baladelor bănăţene, s'a născut la 8-20 Martie 1830 la Lipova din părinţii Ioan Marian şi Persida Sandor. A urmat gimnaziul la Arad, Timişoara şi Budapesta, iar studiile juridice la facultatea din Budapesta şi Viena. In 1862 obţine diploma de Dr. utriusque juris, ca în Octomvrie aceluiaş an să fie numit vice-notar al comitatului Caraş şi asesor la sedie în Lugoj, post pe care îl deţine până la 1868 când este strămutat la Oraviţa. In 1871 funcţionează ca judecător la tribunalul regesc din Oraviţa iar în 1876 la Timişoara. In anul 1877 pentru activitatea sa literară a fost ales membru al Academiei Române. La 4 Decemvrie 1880 este numit judecător supleant la tabla regească din Budapesta, iar în 1881 strămutat la Oradea-Mare, unde stă până la 1900 când este pensionat.

Dela această dată trăeşte retras la Sibiu, unde moare în 1914.

At. M. Marienescu prinde a se afirma ca publicist dela etatea de 27 de ani; el începe să publice dela 1857 în „Telegraful Român", articole care mai târziu au format volumul *Învăţătorul şi poporul*, având intenţia ca prin această lucrare să propage spiritul economic poporului român.

Acest învăţat a fost primul bănăţean care a început culegerea basmelor şi poeziilor populare, balade, colinde şi legende, făcând un studiu asupra lor. Această preocupare formează cea mai importantă activitate literară a lui Marienescu. Cu deosebită atenţie a cules baladele din cuprinsul judeţului Caraş, unde, credea Marienescu, că se găsesc adevăratele izvoare ale poeziei populare româneşti. Pe lângă publicarea poeziilor populare adunate, în Telegraful Român, Marienescu a scris şi poezii originale, ca *Românul*, din a cărei strofe se poate evidenţia stilul de versificaţie al folkloristului bănăţean:

Ţară mândră şi frumoasă
Şi'mprejur cu munţi
Cu grădină 'n fortăreaţă,
Cu voinici mai mulţi
Toată lumea de-ai umbla,
Ţară c'asta n'ai afla

Limbă dulce şi duioasă
Sunet îngeresc
Şi cu haina maiestoasă
Ce-i dar strămoşesc,
Toată lumea de-ai cerca
Limbă c'asta n'ai afla.

Din activitatea beletristică şi folkloristică a lui Marinescu, ne-au rămas un volum de balade, publicat la Pesta în 1859, cari aparţinând genului epic, autorul le-a numit *Hore voinicești* şi colinde poporale apărute în acelaş an; la publicarea baladelor a fost ajutat de Andrei Mocsonyi. In 1867, Marienescu tipăreşte la Viena volumul *Balade* îndeosebi istorice şi mitologice din poezia populară, cari au fost retipărite şi în Albina.

Afară de poezii şi articole cu caracter istoric şi biografic, publicate în „Familia" „Albina", „Telegraful Român", „Foaia pentru minte şi literatură" „Aurora Română din Pesta", mai publică dela 1870—1879, în „Albina" şi Foişoara „Telegrafului Român", 14 poveşti româneşti sub titlul „Descoperiri noui", prevăzute cu note explicative, care sunt mituri vechi greco-romane.

Dar activitatea literară a lui Marienescu nu se opreşte aici, ea mai are două ramuri: istorică şi filologică, din care Marienescu a publicat articole în ziarele şi revistele mai sus menţionate. In studiul istoric Marienescu atinge chestiuni naţionale, prin care arată continuitatea elementului roman în Dacia. In 1861 publică la Sibiu Istoria română naţională pentru tinerimea română; o nuvelă istorică Petru Rareş (1862), Vieaţa şi opera lui Petru Maior (1883) Negru Vodă şi epoca lui (1909), Cum s'a născut limba română (1901), Dialectul român bănăţean Lugoj (1902), Dinastia lui Negru Vodă (1910), precum şi alte nenumărate lucrări din care unele au fost publicate în Analele Academiei Române.

CASSIAN R. MUNTEANU
(1892—1921)

Sensibilul şi impresionabilul poet bănăţean Cassian R. Munteanu s'a născut la 28 Februarie 1892 în comuna Vermeş (Caraş), fiul învăţătorului Paul Munteanu, care a avut 13 copii. Urmează cursul primar în comuna natală, liceul la Lugoj şi Oradea-Mare. Nu poate să termine decât 6 clase de liceu, căci profesorii îl persecută fiindcă scria la ziarul „Drapelul". Din acest motiv Munteanu părăseşte Banatul în 1911 şi trece în România.

După mult sbucium și suferințe ajunge redactor la „Foaia noastră" din Constanța, iar în urmă vine în București la administrația ziarului „Lumina Nouă". In 1913 îl vedem la revista „Ramuri" din Craiova, dar aici făcându-i-se dor de părinți, în toamnă, se duce la ei. In Ardeal ajunge redactor la ziarul „Românul" din Arad până la războiu când e încorporat. In 1915 dezertează din armata austriacă și se refugiază în România, însă din acest refugiu s'a ales cu o boală de piept care îl submina. In 1920 pe când se afla într'un sanatoriu din Banat a fost ales deputat de locuitorii circumscripției Bocșa. Nu a putut să ia parte la desbaterile parlamentare, deoarece a cerut concediu de boală până când a murit la 12 Ianuarie 1921 în Lugoj, fiind în vârstă de 29 de ani.

Activitatea literară a lui Cassian este variată: a scris în versuri și proză. Fiind încă elev a scris la „Drapelul" din Lugoj al lui Valeriu Braniște, nenumărate poezii în dialect bănățenesc, fiind al doilea după Vlad Delamarina care a atins acest gen. Poezia *Părăsiți* este dedicată părinților săi, în care descrie viața tristă a acelor de acasă;

Cu ștergura la cap legată
pe prispă mama se așează.
Privește 'n zarea îndepărtată
și plânsul nu-i mai încetează.
Pe rând își cheamă toți feciorii
împrăștiați în lumea mare.

Dar ca să-i mângâie durerea
pe nime 'n lume nu mai are,
Sub movilițe 'n două sate
îi zac și fetele-amândouă...
S'a întunecat... ea se bocește!
la căpătâi li-e crucea nouă!

La drum s'aude clanța ușii...
trudit sosește — acasă tata
Se sbuciumă întreagă ziua
și tot întârzie răsplata ;
Incet pe cârje se propteşte,
oftează lung și dă bineţe.

Înăbuşe în piept năcazul
ce l'a ajuns la bătrâneţe.
Pe creanga dudului se lasă
o cucovaie și cobeşte.
Intrebător privesc bătrânii :
a cui pieire mai vesteşte ?

In 1913 Cassian scrie poeziile *Semenicul* și *Rugăciune* în care ca și Octavian Goga tratează problema națională a Românilor subjugați. In *Semenicul* se evidențiază talentul tânărului poet.

Viața tristă și chinuitoare pe care a dus-o Cassian, a exprimat-o în unele din poeziile sale în strofe de un dramatism mișcător :

Cântați, lăutari, cântați cu foc
Vreau să petrec și eu odată
Afară-i noaptea 'nviforată
Ca visul meu fără noroc...

Insă viața sa sbuciumată, nici cântecul lăutarilor nu a putut-o schimba, căci fiind cuprins de un sentiment patriotic în pribegia sa, se revoltă contra asupritorilor naţiei sale și izbucneşte într'un blestem prin care cere :

Să piară tot ce-i dușmănesc
Din codru meu bănăţenesc
Să văz lumină în Carpați
Pe atâția frați înstrăinați.

Să văz și soare românesc.
. . . . . .
Nu-mi pasă, — atunci mă prăpădesc.

In 1917 fiind în Moldova pe front la Tecuci, (1 August) scrie *Bătălia dela Mărăşeşti* în proză şi Mărăşeşti în poezie, care este apoteoza strălucitoare a gândurilor sale victorioase în viitorul neamului.

In pribegie îşi cântă vieaţa printre străini.

Ci eu voi merge înainte
Mânat de valurile sorţii,
Să 'nving cu fapta şi cuvântul
Ori să mă 'mbrac cu valul morţii.

sau:

Necunoscutul mă atrage
Să-i urmăresc mereu ispita,
Să văz visarea întreruptă
Ce neamul nostru plăzmuit-a
Mă duc... aşa mi-a fost ursita:

Minat de boala contractată în timpul campaniei Cassian în *Dorinţa din urmă*, îşi prevesteşte sfârşitul în toamnă:

Presimt că voi muri în floare
Când frunza îngălbenită moare...

Ca şi Octavian Goga a plâns suferinţele poporului, îndurate sub dominaţia străină.

Afară de poezii Cassian a scris în proză bucăţi istorice de valoare.

In 1915 publică în Bucureşti *Atacul* sau Martirul cătanelor, însemnări de războiu, din armata austro-ungară.

In 1919 Bătălia dela Mărăşeşti, iar la Lugoj *prin Basarabia,* impresii din localităţile vizitate, pe când era redactor în Chişinău.

După ce se întoarce din Italia scrie comedia *Rai și Iad*, o satiră a moravurilor societății de după războiu. O lucrare pe care voia să o scrie *Banatul sângerând*, roman din viața Banatului ciuntit, nu o poate termina.

IOSIF POPOVICI
(1876—1928)

Savantul profesor dela Universitatea din Cluj și marele cărturar bănățean, Dr. Iosif Popovici, s'a născut la 19 Februarie 1876 în comuna Cliciova, aproape de Lugoj. Face cursul primar în comuna natală, liceul la Lugoj și Brașov. In 1896 studiază la Universitatea din Graz, apoi la Lipsca, Viena, Zagreb și Paris. La Viena obține, în 1900, titlu de doctor în filologia slavă, iar în Paris i se decerne titlul de „maître en phonétique". In 1902 predă la Viena cursuri de limba română, iar în 1905 e numit docent pentru filologia română la Universitatea din Budapesta. După războiu e numit profesor de limbile slave la Universitatea din Cluj.

Moare la 26 August 1928 și fu înmormântat în comuna sa natală la 29 August.

Timp de 8 ani a desfășurat o activitate intensă pentru a ridica prestigiul Universității prin cursurile ce preda de filologie, dialectologie, literatură și în special prin fonetica experimentală, pe care el a introdus-o în România, înființând un laborator de fonetică experimentală la Universitatea din Cluj.

A scris peste 44 de lucrări importante în diferite domenii științifice, unele publicate în ziare reviste, enciclopedii străine. A scris despre filologie, fonetică experimentală (5 lucrări dela 1921—1927), folklor, dialecte, cât și despre chestiuni literare, școlare, bisericești, sociale și politice.

1. Dialectele române. — Românii din Istoria.
2. Poezia populară, I, bocetele române.
3. Balade populare din Banat.
4. Fisiologia vocalelor românești.
5. Sur l'accent en Serbo-croate.
6. Dialectele Muntenilor și Pădurenilor din județul Hunedoara (1909).

GHEORGHE CATANĂ

Cunoscutul povestitor bănățean, Gheorghe Catană, care este un Ion Creangă al Banatului, s'a născut la 20 Septembrie 1865 în comuna Remetea-Pogânici din părinți săraci, agricultori. Tatăl său, epitrop al bisericii și apoi primar în sat, a fost primul învățător al fiului său, pe care l'a învățat mai întâi să scrie și să citească. Aici în casa părintească, a făcut cunoștință Gheorghe Cătană „cu rânduiala slovei și cu multe lucruri bune", după care, la 6 ani a fost dat în seama învățătorului Sava Mustață „om foarte aspru, dar de altfel om bun", în a cărui clasă era întâiul la învățătură. A urmat gimnaziul la Lugoj și în 1880 școala normală din Caransebeș. Dela 1883—1888 a funcționat ca învățător în comuna Brebul, apoi în Valea Dieni, până a ieșit la pensie în 1915, 1 Octombrie.

Ca învățător a căutat să propage elevilor săi „simțăminte nobile, alipirea către limba românească, către biserică și legea noastră strămoșească". A contribuit la ridicarea unei școli nouă în 1893 și zidirea unei biserici în 1909.

In timp de 37 de ani, învățătorul Gh. Cătană a activat mult pe teren literar în casa depe moșia din Valea Dieni.

Dintre scrierile lui tipărite sunt de remarcat:

1. Poveştile Banatului în 3 volume, Gherla 1893—1895.
2. Balade poporale din Banat, culegeri, Braşov 1895.
3. Viaţa şi faptele lui Ştefan cel Mare, Sibiu 1898.
4. Omul, Anatomie şi fiziologie, Gherla 1898.
5. Păcală şi Tândală, poveste, Gherla 1901.
6. Poveşti poporale din Banat, 2 volume Braşov 1908.
7. Mioriţa — baladă, Braşov 1909.
8. Chipuri şi graiuri din Banat 2 volume.

In total 23 lucrări, dintre cari 18 volume tipărite, iar 5 lucrări în manuscris.

A colaborat la multe ziare din Banat: „Drapelul" din Lugoj, „Gazeta Poporului" din Timişoara „Foaia Diecezană" din Caransebeş, „Foaia Oraviţei" şi din 1928—1930 la „Temenicul", „Viaţa Nouă" din Lugoj şi „Şcoala Bănăţeană din Caransebeş" şi la „Arhivele Olteniei" din Craiova.

A fost un folklorist şi povestitor important, iar prin felul său de a povesti va rămâne Ion Creangă al Banatului. Munca şi devotamentul pentru şcoală pot să fie luate ca exemplu.

A apărut

EDIŢIA II-a

din

I. SIMIONESCU

TINERE, CUNOAŞTE-ŢI ŢARA

Cu numeroase figuri şi planşe.

„CARTEA ROMÂNEASCĂ" **Lei 70**

„CUNOȘTINTE FOLOSITOARE“

Nr.

22. **Meșteșugul vopsitului cu uruenib** de Artur Gorovei.*
24. **Păstrarea cărnei de porc** de G. Gheorghiu.*
29. **Beția** de Dr. Emil Gheorghiu.
33. **Mama și copilul** de Prof. M. Manicatide.*
35. **Omul și societatea** de Al. Giuglea.
37. **Bucătăria sătencei** de Maria Gen. Dobrescu.*
38. **Sfecla de zahăr** de C. Lacriteanu.
39. **Ingrășarea pământului** de I. M. Dobrescu.*
40. **Friguri de baltă** de Dr. T. Dumitrescu.
41. **Banul** de A. Giuglea.
42. **Sfaturi practice** de Ing. A. Schorr.
43. **Lămurirea calendarului** de A. Giuglea.
44. **Conjuctivita granuloasă** de Dr. Glăvan.
45. **Burueni de leac** de A. Volanschi.
46. **Sfaturi casnice** de Maica Raluca.
47. **Cultura tomatelor** de I. Isvoran.
48. **Rețete Pentru gospodine** de Maica Raluca.
49. **Lingoarea** de Dr. I. Dumitrescu.
50. **Bienoragia sau sculamentul** de Dr. N. Ioan.
51. **Practica agricolă** de A. Bejenaru,
52. **Apa de băut** de Dr. I. Bălteanu.

Nr.

53. **Tifosul exantematic** de Tudor Dumitrescu.
54. **Bolile animalelor** de I. Popu-Câmpeanu.
55. **Lucrări din pănușile de porumb** de Titus G. Minea.
56. **Carlofui** de I. Popu-Câmpeanu.
57. **Cum Să trăim** de Dr. F. Grunfeld.
58. **Lucrări din pae și sorg** de Titus G. Minea.*
59. **Insectele vătămătoare pentru arborii noștri roditori** de Gh. Fințescu.*
60. **Vaca cu lapte** de M. Gătan.*
61. **Mierea și Ceara** de Const. Ionescu Cristești,*
62. **Indrumări agricole** de C. Ionescu-Cristești.*
63. **Creșterea păsărilor** de Petronius Bejan.*
64. **101 feluri din ouă** de Sanda Marin*
65. **Plante de nutreț** de Petronius Bejan.*
66. **Lămurirea constituției celei noui** de A. Gorovei.*
67. **Lupta contra secetei** de M. Gr. Hulubei.*
68. **101 Feluri din cartofi** de Sanda Marin*
69. **Laptele și produsele lui** de Dr. Marin Gătan.*

Seria C. „DIN LUMEA LARGĂ“.

Nr.

3. **Munții Apuseni** de M. David*
5. **Bucovina** de I. Simionescu.*
6. **Basarabia** de G. Năstase.*
7. **Dobrogea** de C. Brătescu.*
10. **Viața în adâncul mărilor** de C. Motaș
11—12. **A. Șaguna** de I. Lupaș.*
14. **Românii de peste Nistru** de V. Harea.*
16. **Lituania** de G. Năstase.
19. **Românii din Ungaria** de I. Georgescu.
20. **Jud. Turda Arieș** de I. Mureșeanu.
21. **Țara Hațegului** de Gavril Todica.
22. **Spiru C. Haret** de I. Simionescu.
23. **Danemarca** de Magda D. Nicolaescu.*
24. **N. Milescu în China** de I. Simionescu.
25. **Cetățile moldovenești de pe Nistru** de Apostol D. Culea.
26. **Românii din Bulgaria** de Em. Bucuța.
27. **Valea Jiului din Ardeal** de P. Hossu-Longin.
28. **Țara Bârsei** de N. Orghidan.

Nr.

29. **Vechiul ținut al Sucevei** de V. Ciurea.
30. **Macedo-Românii** de Tache-Papahagi.
31. **Românii din Banatul Jugoslav** de Pr. Bizerea.
32. **Coasta de Azur** de I. Simionescu.*
33. **Elveția** de Traian G. Zaharia.
34. **Maramureșul** Gh. Vornicu.
35. **Austria** de I. Simionescu.
36. **Belgia** de Traian G. Zaharia.
37. **Afganistanul** de I. Simionescu.
38. **Anastasia Șaguna** de Dr I Lupaș.
39. **Blajul** de Alex. Lupeanu-Melin.*
40. **Marea Neagră** de Dr. I. Lepși.
41. **Pe urmele lui Robinson Crusoe** de I. Simionescu.
42. **Din Norvegia** de I. Conea.*
43. **Din vremea lui Ștefan cel Mare** de Gen. R. Rosetti.*
44. **Japonia** de I. Simionescu.*
45. **Olarul Savant** de I. Simionescu.*
46. **Intr'o mănăstire din Himalaya** de Mircea Eliade.*
47. **Dănilă Apostol** de N. P. Smochină.*

„CUNOŞTINŢE FOLOSITOARE"

Nr.

48. **Govora şi Călimăneşti** de I. SIMIONESCU.*
49. **Sgârie norii New-Yorkului** de PETRU COMARNESCU.*
50. **Nicolae Bălcescu** V. SASSU.*
51. **Ţara viselor împietrite** (EGIPTUL) de MIRCEA HEROVANU.*
52. **Gh. I. Donici** de GEN. R. ROSETTI.*
53. **A. Odobescu** de AL. ŢIGARA-SAMURCAŞ.*
54. **Banatul** de PROF. D. IZVERNICEANU.*
55. **Ţara Zarandului** de G. CAMBER.*
56. **Iordache Golescu** de N. BĂNESCU.*
57. **Bucureşti** de V. MIHĂILESCU.*
58. **Turismul** de AUREL PIŢU.*
59. **Abisinia** de I. SIMIONESCU.*
60. **Polonia** de I. SIMIONESCU.*
61. **Date istorice şi culturale din România** de CRONICAR.*
62. **Carmen-Sylva** (TEKIRGHIOL) de DR. COCA ODEANU.*
63. **Gh. Coşbuc** de V. M. SASSU.*
64. **A. Philippide** de I. IORDAN.*
65. **N. Gane** de A. GOROVEI.*
66. **Lecturi geografice.—Asia** de I. SIMIONESCU.*

Nr.

67. **N. Machiavelli** de VL. BOANTĂ.*
68. **Gh. Lazăr** de PAUL PAPADOPOL.*
69. **I. Urban-Jarnik** de A. GOROVEI.*
70. **G. Enescu** de M. COSTIN.*
71. **Dr. C. I. Istrati** de C. KIRIŢESCU.*
72. **Alexandru Vlahuţă** de V.M. SASSU*
73. **Vasile Pârvan** de I. ANDRIEŞESCU.*
74. **Ion Creangă** pedagog şi învăţător de V. GHEŢEA.*
75. **Republica Moldovenească a Sovietelor** de N. P. SMOCHINĂ.*
76. **Panait Cerna** de LUCIAN PREDESCU.*
77. **Doi cronicari moldoveni Grigore Ureche şi Miron Costin** de LUCIAN PREDESCU.*
78. **I. Eliade-Rădulescu** de GEORGE BAICULESCU.*
79. **Episcopul Melchisedec** de GHEORGHE DINCĂ.*
80. **O pildă vie Petre Ispirescu** de PAUL I. PAPADOPOL.*
81. **Sfântul munte** AUREL COSMA.*
82. **Cărturarii din Banat** de TRANDAFIR LAŢIA.*
83. **M. Eminescu** de V. GHEŢEA.*
84. **Gh. Ţiţeica** de NICOLAE CIORĂNESCU.*

Seria D. „ŞTIINŢA APLICATĂ".

Nr.

1. **Fabricarea săpunului** de A. SCHORR.
2. **Motorul Diesel** de ING. CASETTI.*
3. **Industria Parfumului** de E. SEVERIN.
4—5. **Aerul lichid** de ILIE MATEI.
6. **Industria Azotului** de L. CATON.
7—9. **Locomotiva** de ING. CASETTI.
10. **Aeroplanul** de DR. V. ATANASIU.
11. **Baloane şi Dirijabile** de C. MIHĂILESCU.
12. **Betonul Armat** de ING. N. GANEA.
13. **Căi şi trenuri** de G. ŞIADBEI.
16. **Tiparul** de VASILE ROMANESCU.
17. **Ce se scoate din cărbuni** de C. V. GHEORGHIU.
18. **Industria materiilor colorante** de G. A. FLOREA.
19. **Fotografia** de CĂP. DR. M. ZAPAN.
20. **Industria zahărului** de G. I. BABOIANU.

Nr.

21. **Şase montaje de radio** de CĂP. DR M. ZAPAN.
22. **Cinematografia** de CĂP. M. ZAPAN.
23. **Automobilul** de CĂPIT. DE AVIAŢIE. M. PANTAZI.
24. **Fabricarea sticlei** de G. A. FLOREA.
25. **Gazele otrăvitoare** de CĂP. DR. M. ZAPAN.*
26. **Împărerea păsărilor** de N. C. PĂNESCU.*
27. **Legatul cărţilor** de I. CARAMALĂU.*
28. **Inotul** de P. EPUREANU.*
29. **Scoaterea petelor** de VICTORIA A. VELCULESCU.*
30. **Cum navigă corăbiile** de SPARDECK.*
31. **Planorul** de ING. G. LIPOVAN.*
32. **„Cartea Românească"** de I. SIMIONESCU.*
33. **Descoperiri şi invenţiuni** de LAT TRANDAFIR.*

Răspândiţi „CUNOŞTINŢE FOLOSITOARE"

E cea mai trebuitoare bibliotecă. Unică prin varietatea cuprinsul prin ieftinătate, este la îndămâna oricui. S'a dovedit o adevărată en clopedie. Aduce foloase specialistului, dându-i noţiuni clare din a domenii; procură cunoştinţe folositoare celui care nu se restrâ numai la cartea de şcoală. Biblioteca se adresează tuturor.

S'au tipărit până acum peste 2.297.000 cărticele.

27033—939